

Maar het publiek, vooral de straatjeugd stond gretig te kijken naar dat „branden“.

En het geduldige papier verkondigde maar: „versch gebrand“.

Er zijn ook op geestelijk gebied van dergelijke „versch gebrande pindas“.

Ideeën, zoo oud, als Melchusaleem eens werd.

Ontwerpen, die reeds eeuwen geleden de onbruikbaarheid voor de praktijk bewezen; maar die thans als fonkelnieuw weer aan den man moeten worden gebracht.

Voor het terrein van het onderwijs geniet den „zegen“, van die snertwinkeltjes vele te tellen, waar men altijd maar weer vent met „versch gebrande pindas“ van verdacht kaliber.

Eigenaardig is het, dat die ideeën er zoo grif ingaan.

Dat ze verkondigd worden is zoo erg niet. Dat sommige menschen, die er geen beginsel op na schijnen te houden, het nog eens weer willen probeeren met die oude ideeën. — welnu,...

Maar laten wij toch voldoende historisch besef, en principieel inzicht hebben, zoodat we bij het verkondigen van allerlei nieuwigheden eerst vragen: wat zegt ons beginsel, en dan ook: wat wordt ons hier aan nieuws geboden?

Af en toe zullen we wel eens enkele voorbeelden noemen, waarbij het blijkt, dat de menschen het schier beschimmelde voor splinternieuw aanzien, wanneer het maar met de noodige reclame wordt aangediend, en wanneer er maar een rood lichtje is, dat effect maakt.

Nu willen we het laten bij de opmerking, dat het waarlijk geen kwaad kan, wanneer we ietwat gereserveerder staan jegens allerlei zoogenaamd nieuwe ideeën. We hebben reden om zoo te schrijven. Af en toe hoort men uit de kringen van onze onderwijzers de klacht, dat door sommigen zoo maar klakkeloos wordt geaccepteerd, wat een oogenblik mooi klinkt. En dat men wegloupt met dingen, die waarlijk slechts „versch gebrande pindas“ zijn, op de manier van het bedoelde winkeltje.

Speciaal heb ik hier het oog op datgene, wat ik hoorde omtrent de liefde van sommigen onzer voor de z.g. „ervaringsopvoedkunde“.

Men bezinne zich.

En bedenke, dat men ook nog een beginsel heeft. En dat er een historie is.

J. W.

LITERAATUUR EN KUNST.

Het „psycho-pathologisch element“ in de moderne roman-literatuur.

IV.

Dat tot de gegevens, waaruit de moderne roman is opgebouwd, ook allerlei elementen behooren, die liggen op religieus terrein (daarover moeten wij immers in dit artikel handelen) behoeft ons niet te verwonderen.

Een van de kenmerken toch van onzen tijd is, dat allerwege aan den dag treedt een zekere behoefte aan „religiositeit“.

We gebruiken dit woord en niet het Nederlandsche: godsdienstigheid, omdat het, naar men verzekert, hier op juiste onderscheiding aankomt en religie volstrekt niet synoniem geacht wordt met godsdienst. Godsdienst is iets positiefs, iets, dat steunt op onveranderlijk gezag en op een bindende wet. En van zulk een „God dienen in den onderworpen zin van het woord“, naar Dr K. F. Proost het omschrijft¹⁾, is in dit geval geen sprake. Daarvan wil men niet weten. Los van alle „gedogmatiseer“ wenscht men een sfeer van hogere dan alleen materiële structuur, die echter ruimte laat aan vrijheid van inzicht en vrijheid van beweging; waarin het persoonlijke niet behoeft geofferd te worden aan „rationeel-lykende machtspreuken“; waarin men niet behoeft „te zweren bij een kerk“, maar eigen individualiteit ongebonden behouden kan; „een godsdienst naar ieders zin“, zegt het „Handelsblad“ in een critisch hoofdartikel over onzen stijl- en rythme-armen tijd²⁾, „liefst met een bewijs van herkomst uit het Oosten gemerkt“. Dat begeeren nu vindt men in het woord religie getypeerd; men acht het van veel wijdere strekking dan godsdienst, veel minder eenzijdig en positief, en daarom het juiste woord voor wat men uitdrukken wil.

Spreeken we dus van het verlangen van onzen tijd naar hogere waarden, dan moeten we dat uitdrukken met het begrip religiositeit, want, aldus schrijft Dr Proost, het woord religie „voldoet zeker meer“ (dan godsdienst) „aan een geslacht, dat oer bezig is zijn levenshouding te zoeken dan te bezitten“³⁾.

Het behoeft wel geen uitdrukkelijk betoog, dat we, als belijdende christenen, met deze gewilde onderscheiding niet meegaan en aan het woord religie en het begrip religiositeit een andere waarde toekennen, dan die welke „voldoet“ aan het geslacht, waarover Dr Proost handelt. Een levensverdieping, die men zoeken wil anders dan in

volkomen overgave aan Christus, is voor ons evenmin religieus als godsdienstig.

Maar we erkennen wel, omdat we het overal kunnen opmerken, dat het verschijnsel, met den naam „religiositeit“ bestempeld, kenmerkend is voor onzen tijd en we mogen met recht zeggen, dat een zekere behoefte aan „religiositeit“ aan den dag treedt.

Welnu, dan behoeft het niet te verwonderen, dat de moderne roman daarvan de sporen vertoont.

Want de hoofdzak van den roman is nog altijd de ontleding van wat er leeft in de ziel van den modernen mensch, de psycho-analyse. En juist omdat bij die beschouwing steeds weer onbevredigdheid en desillusie naar voren komen en de behoefte aan levensvervulling en hogere waarden, is dat, wat we als „religiositeit“ omschreven, een type-rend element van de moderne romankunst.

Maar, en dat is het onderwerp waarover we in dit artikel hebben te handelen, als we dan de gegevens nagaan, die de roman als „religieus“ verwerkt, constateeren we weer diezelfde ziekelijkeheid, die we ten aanzien van andere gegevens bemerkten. En, omdat ze uiteraard steeds verband houden met het psychisch gebeuren in den mensch, staan we hier weer voor het psycho-pathologische element in de moderne romankunst.

Het eerste punt, dat dan ter nadere motiveering genoemd worden moet, is de allerwonderlijkste fantasie, die als religieus denken wordt gedemonstreerd. Het is een dooreenhaspelen van allerlei uit hun verband gerukte protestantsche, roomsch-katholieke, boeddhistische, pantheïstische gevoelens, vaag-mystiek gekleurd en zoo met allerhande individuele gedachten van de auteurs vermengd, dat men met pater Gielen spreken mag van „een geestelijke heri-beri“.

Een boek als van Moerkerkens „Habhabalge“ geeft daarvan een duidelijk voorbeeld. Zoogenaamd uit den mond van een hoogleeraar in de geschiedenis der wijsbegeerte worden daar denkbeelden neergeschreven over „den Wereldschepper“, de mysteriën van het geloof in Hem, het aanschouwen van God, den „goddelijken Geest“ enz., dat men eigenlijk niet weet, of men te doen heeft met wilde fantasie dan wel met fel-inbijtend sarcasme. En leest men in „De Goden beschikken“ de uitspraken over de praedestinatie, de onsterfelijkheid der ziel, het egoïstische „om zijn bestam nog te willen verzekeren na dit leven, dat op zichzelf al niets waard is“, over het Protestantisch „moreel gevoel“, dat „van scrupules een wet maakt“, gewild-philosophisch en met ideeën van klassieke levenswijsheid vermengd, dan staat men als in een nevel, waardoorheen enkele bekend-klinkende termen onwezenlijke schaduwstrepen trekken.

Schier in iederen modernen roman vindt men religieuze gedachten ontwikkeld, doch bijna even vaak zijn ze de geobjectiveerde inzichten van den auteur, die er zijn eigen meening op nahoudt en een godsdienst zich heeft gevormd naar eigen individualiteit en smaak. Boven „het streng-gekonstrueerde stelsel der rechtzinnigheid uitsluitend“, zooals Kloos zegt, worden de Auteurs „door hun talent“ er toe gedreven „de wereld ruimer en meer vrij-menschelijke te bezien“.

Dat „vrij-menschelijke“, dat is het type van de religiositeit der moderne romanliteratuur, met alles, wat daar aan consequenties mee gepaard gaat.

Op zichzelf nu ligt daarin niet iets pathologisch. Het is een der groote gevaren, die wij als christenen er in zien en die ons bij onze waardebeoordeling zeer voorzichtig doen zijn, maar objectief beschouwd is het niet een ziekelijkheid.

Maar dit is het pathologische, dat de Auteurs de lezers suggereeren, hoe zulk een zonderling mengsel van eigen makelij inderdaad brengt de bevrediging, naar welke de worstelende mensch zoekt, doordat ze een of anderen persoon teekenen, die in z'n martelende onrust bij dergelijke religiositeit vrede vindt; dat ze geheel individuele opvattingen maken tot realiteiten, tot levenswaarden, en daarmee problemen schijnen op te lossen, die in het werkelijke leven onoplosbaar zijn. En dit pathologische trekt te meer de moderne romanliteratuur door, naarmate hij meer de analyse wordt van het religieuze leven der menschen. Men zie b.v. eens naar de Christus-voorstelling, die de roman schept en de Christus-voorstellingen, die de roman-figures zich vormen. Dan staat het pathologische in feite voor u.

Een tweede punt, dat in dit verband onze aandacht verdient, en met het zoo juist genoemde in betrekking staat, is de uitbeelding, die de moderne roman geeft van het irrationele der heerschen-de godsdienstige opvattingen. De eene roman teekent het onmogelijke van een God, die uitverkiest tot eeuwige verlorenheid, de andere doet de onverenigbaarheid gevoelen van den oud-testamentischen God en diens Vaderliefde voor Zijn kinderen. Een derde schetst de ontwikkelingsgeschiedenis van een jong student, uit geloovig-protestantschen kring, die langs de studie over Paulus, Schopenhauer, den a-logischen wil, den tijdstij, den Pythecanthropos, den holenbeer tot de conclusie komt, dat er geen God kan bestaan, sterker nog, dat er geen

God mag bestaan. En deze jongeman, die aan de onmogelijkheid begripsverwarring lijdt en allerlei onbegrepen brokstukken van gansch verschillen-de wetenschappelijk structuur aan elkaar lijmt tot een stelsel, wordt als een nuchtere denker voorgesteld. In een vierden roman zien we hoe een Roomsche meisje, die worstelt met haar Roomsche geloof, door wandelingen in het donker met een verlopen heer tot ruimer en vrijer denken komt, enz. We behoeven niet voort te gaan met het geven van voorbeelden (titel-vermelding der boeken laten we, om eerder genoemde redenen, achterwege), om te doen zien, wat we onder de aandacht willen brengen.

Het ergste is bij dit alles eigenlijk nog, dat in gesprekken over het geloof en de leer zulke verregaand onzinnige verzinnsels als leerstukken en opvattingen en van Roomschen en van Protestanten worden opgedischt, dat een onbevangen lezer den held, die geteekend wordt in zijn oppositie daartegen, gelijk geeft, dat hij zich van zulk een dwaasheid en bekrompenheid afkeert en vrijer baan zoekt voor zijn religieus denken.

Het is inderdaad opvallend, hoe veelvuldig in den laatste tijd de romans zijn, die betoogen, dat er geen God, geen hemel en geen hel is. Zulke gedachten worden dan gedebiteerd door een veehoeder, een ex-student, een tuindersjongen e.d. en dezen richten hun aanvallen op een dominee of een geestelijke, die niets weet te antwoorden en verlegen zwijgt. Blakende vijandschap kan alleen zulke onbestaanbare verhoudingen fantaseeren, want onwetendheid kan de oorzaak niet zijn. Voor elken Schrijver, die met het Katholicisme of Protestantisme onbekend is, staan immers vele wegen open, om zich alle kennis te verschaffen, die noodig is, wil hij een objectief beeld geven.

Maar dan is ook het pathologische daarvan volkomen bewezen. De voorstelling, die van veehoeders en tuindersjongens paladijnen maakt, die dominees en geestelijken omver redeneeren (men lette daarbij op de caricatuur-teekening van onnoozelheid, die van dezen gegeven wordt) is zoo fel tendentius, dat ze geen literaire kunst meer zijn kan, maar een verschimmeling is van zeer bedenkelijk, infectueus karakter.

Dat is ten slotte de slotsom, waartoe ons de beschouwing voert van de gegevens der moderne romankunst, die liggen op religieus terrein, ze zijn of de absoluut-individuele omzetting van fundamentele waarden, of de door sterk tendentieuze invloeden beheerschte vervorming van bestaande opvattingen — en in beide gevallen zijn ze pathologisch, omdat ze afwijken van het normale.

C. T.

ZENDING EN EVANGELISATIE.

Een en ander.

Woord en daad.

Het werk der Evangelisatie wordt steeds meer theoretisch ingedacht.

En terecht. De vraag naar de juiste methode, naar de beste middelen, naar de aangewezen organen, enz. houdt de hoofden en ook de harten bezig.

Deze arbeid staat te hoog en is van te groot belang, om op goed geluk te worden verricht. Daarom ook zijn de artikelen van Prof. Grosheide in „De Heraut“ zoo belangrijk. Alle Christenen zijn wel overtuigd van de noodzakelijkheid en de vrucht van een godzaligen levenswandel; maar dat het brengen van het Evangelie aan de afgedwaalden en verlorenen stelselmatig moet worden verricht met liefde en in getrouwheid, vindt onder ons zoo goed als geen tegenspraak meer.

Onder Evangelisatie mag worden verstaan het brengen van het Evangelie; de nadruk valt dan op de hoedschap, op het woord. Maar ze wordt als zelfstandig onderdeel ondergebracht bij de luwendige zending, een leelijk woord voor een mooie zaak. Naast de Evangelisatie staat dan alle Christelijk philanthropische arbeid.

Het driemaandelijksch tijdschrift „Woord en Daad“ geeft voorlichting voor den arbeid op beide terreinen; met kennis van zaken en warme liefde voor het Koninkrijk Gods wordt het geredigeerd.

De redactie bestaat uit personen van verschillende richting; naast Dr Norel, Ds Gouverneur en Prof. Slotemaker de Bruine e.a. vinden wij ook vermeld Prof. Diepenhorst, Prof. Grosheide en Ds Meynen. Er is dus samenwerking gezocht en verkregen. Dit is hartelijk toe te juichen.

Of deze samenwerking ook praktisch te verwerkelijken is? Schijnbaar wel; want het tijdschrift ging reeds zijn 5en jaargang in.

Toch wijst een artikel van de hand van Prof. Grosheide over „Kerk en Evangelisatie“ op groot meeningsverschil; een verschil zelfs zoo groot, dat onwillekeurig de vraag opkomt, of er van een vruchtbare samenwerking wel sprake kan zijn.

Men oordeele. Prof. Grosheide schrijft in den aanvang van zijn artikel: „En indien op het stuk van de kerk eenheid van oordeel ontbreekt, dan is over Kerk en Evangelisatie niet zóó te schrijven, dat men, in den kring waarin „Woord en Daad“ in eere is, (wij spatieren, W.) ik

zeg niet op ook zelfs „mitloeken“.

De gelees-zóó over-waarde krijg-de opvatting-ervolg van-op zeer veel-waard te v-zeer rake o-een Gerefo-nenen naar-mag allern-zijn geen o-ten om ee-

Wij bed-geen posit-alleen om o-vier jaargan-wij kunnen-rogene red-ge aanvan-den, dat el-Er zijn tr-En de nooc-Ik bedc-doch voora-dat het te-terkelijk en-strijd aan t-ongeloof er-mit dat oog-dat meerder-aen blijven-

Centra-De volled-dige zendr-richtingen-aangekondig-

In het J-van de har-onder den-de moeite-nemen, om-den arbeid-satie verma-

De Bond-law, zendr-Chr. Phil. i-Bond zijn t-gesloten; d-vereeninge-instellingen-dezen Bond-

De Bond-het Bijbelse-tabernakel-

is onder da-sterdam, St-in de maan-gehouden, i-mogelijk is-haar te ma-den bevredi-ken, dat b-chisaties, d-een zeer m-de „taberna-waard.

Dr Norel-eeuige ande-er zijn bijg-werk onver-boek voor-geregeld, o-zendingen r-den, terwijl-arbeid blev-

Misschien-Bond een I-is vooral in-kracht op e-des te heer-enkele aanv-eenen keer-uit een ver-een anderen-komen in e-enz.“

Het Tract-uit, om dan-telijke blaad-was verrass-redig aan d-

Dr Norel-schrijft dan-leven van-het tegenw-Wijzen“, he-teekent, dar-wat zijn or-onder al die-die de bevr-Christendon-onze Bond-tal jonge m-op verschill-

¹⁾ Dr K. F. Proost, De religie in onze moderne literatuur, p. 7.

²⁾ „Alg. Handelsblad“, 23 Nov. 1925, Avdhl.

³⁾ Dr K. F. Proost, L.A.D., pag. 7.